

Redactionele kanttekeningen

Recht, moraal en wetenschap

T. Koopmans, 'Recht, Moraal en Wetenschap', *Rechtsgeleerd Magazijn Themis* 1994-2, 1994, pp. 49-50.

Het 'Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum' van het Ministerie van Justitie heeft vorig jaar een van zijn 'Justitiële Verkenningen' laten verschijnen, ditmaal gewijd aan 'Recht en moraal' (nr. 2/93). Een ongesigneerd voorwoord, waarvoor de redactie van de serie wel verantwoordelijk zal zijn (bestaande uit drie personen met academische titels), lokt al meteen tot tegenspraak. De eerste zin luidt namelijk als volgt: 'Met de suprematie van het wetenschappelijk denken, waarin ratio en empirische waarneming de enige geldige criteria worden geacht, heeft de moraal sterk aan kracht ingeboet.'

Je gelooft je ogen niet. Ik zal het niet hebben over de suggestie dat de wetenschap er beter aan zou doen andere criteria te kiezen dan ratio en empirie (de gevoelens van de meerderheid van de bevolking? bisschoppelijke mandementen? *rescripta* van de staatssecretaris van onderwijs?). Ik zal ook voorbijgaan aan de stelling dat het wetenschappelijk denken zou hebben gezegevierd (waarover eigenlijk?). Ik wil tenslotte in het midden laten of 'de' moraal nu echt 'sterk' aan kracht heeft ingeboet. Wat ik echter onverdraaglijk vind in een publikatie van een bureau dat zich wetenschappelijk noemt is de band die losjesweg wordt gelegd tussen de veronderstelde suprematie van de wetenschap en de veronderstelde achteruitgang van de moraal: 'met' het één gebeurde het ander. Die band wordt door de auteurs klaarblijkelijk zo vanzelfsprekend geacht dat elke nadere toelichting ontbreekt. Het is een zin met dezelfde zeggingskracht als wanneer men naar voren zou brengen dat met de verhuizing van het Departement van Justitie van het knusse gebouwtje aan het Plein naar een kantoorkolos op het Schuttersveld ook de misdaad in Nederland gigantische proporties heeft aangenomen. Moeten wij blijkens deze publikatie aannemen dat dit de toon is waarop het Ministerie van Justitie, en deszelfs wetenschappers, willen dat het debat over criminaliteit in Nederland zal worden gevoerd?

Het voorwoord bevat meer suggestieve zinnen die nergens op steunen: 'De vroegere inbedding van het individu in de gemeenschap heeft plaatsgemaakt voor een directe afhankelijkheid van het individu van de staat.' Het is mij niet duidelijk op welk empirisch onderzoek die stelling van de 'inbedding' van het individu in vroegere jaren teruggaat. Indien de schrijvers slechts op indrukken afgaan, wil ik er mijn eigen indrukken wel tegenoverstellen: mijn voorgeslacht heeft zich nooit erg ingebed gevoeld, maar mijn ene grootvader was dan ook veenarbeider in Opsterland, en als de arbeiders zich daar al te solidair betoonden kregen zij de marechaussee op hun dak. Over de vrouwen uit die tijd zwijg ik dan nog. Als men historische studies over de late 19e eeuw bestudeert, is men eerder onder de indruk van de grote kloven die 'de gemeenschap' verdeelden dan van een prachtig democratisch 'wij-gevoel'.

Na het voorwoord wordt het overigens allemaal minder erg. De minister van Justitie schrijft zelf bijvoorbeeld een goed leesbaar stuk over 'publieke moraal en recht'; de wetenschap wordt daarin gespaard, zoals men van een oud-Themisredacteur ook wel mag verwachten. Bovendien wordt de groei van de criminaliteit ditmaal gelukkig niet in verband gebracht met ontzuiling en ongeloof, maar met het 'waardenrelativisme'. Dat heeft een zeer brede rug, vooral wanneer het in verdere hoofdstukken van het boekje onder meer verklaard wordt uit het liberalisme, uit de angst om standpunten in te nemen,

uit de vertechnisering van het publieke debat, uit de post-moderne samenleving, uit het hedonisme van onze tijd, uit het ontbreken van normatieve opvoeding, c.q. uit het teveel daaraan, uit de multi-culturele samenleving, uit de Amerikaanse invloed, en uit de teloorgang van de bourgeoisie als cultuurdragende groep. Het begrip waardenrelativisme heeft dan intussen alle verklarend vermogen wel verloren.

Zou er niet iets voor een wetenschappelijke aanpak te zeggen zijn geweest? Men zou bijvoorbeeld in plaats van links en rechts ongedefinieerde begrippen van stal te halen, één begrip hebben kunnen nemen om dat eerst aan een rigoureuze analyse te onderwerpen en vervolgens na te gaan of het, aldus nader bepaald, voorwerp van vergelijkend onderzoek zou kunnen vormen. De multi-culturele samenleving, waarover wij de laatste tijd zoveel horen, zou een goede gegadigde zijn voor onderzoek van deze aard. Samenlevingen die men, zo op het eerste gezicht, multi-cultureel zou kunnen noemen, laten heel verschillende ervaringen zien; men denke aan de VS en aan Libanon. Wat is precies de band tussen cultureel en moreel pluralisme? In de Amerikaanse literatuur komt men vaak de gedachte tegen dat het succes van de 'civil rights movement' en van de organisaties van 'blacks' mede veroorzaakt werd door de wijze waarop de heersende elites met de consequenties van hun eigen waardenstelsel werden geconfronteerd. In delen van Londen, langzamerhand een multiraciale stad, zijn moeizame maar belangwekkende vormen van 'community building' waar te nemen. Er zou zoveel interessant onderzoek mogelijk zijn.

Het is ook mogelijk dat Justitie helemaal geen wetenschappelijk debat wil. Professor Birks uit Oxford, die onlangs in Leiden een gastcollege hield, was bij die gelegenheid zeer bitter over de anti-intellectuele stemming die in de Britse politiek mode is geworden. Er is, aldus Birks, enorm veel afgebroken in het onderwijs, en om daar een andere dan budgettaire rechtvaardiging aan te geven trekken ministers het land in om de kiezers te vertellen dat de moderne tijd andere dan intellectuele gaven verlangt.

Gaan wij in Nederland ook die kant op? Het zou een merkwaardige 'renversement des alliances' zijn. Vijfentwintig jaar geleden sloeg een golf van irrationalisme door politiek links: het zou niet om wetenschap, analyse en gedisciplineerd denken gaan maar om creativiteit, zelf-expressie en communicatie. Deze golf hebben wij zonder al te veel schade overleefd (behalve misschien in het primaire onderwijs). Is het nu 'het establishment', zoals het in de jaren zestig heette, dat ons gaat voorhouden niet teveel in wetenschap en ratio te geloven maar de veronderstelde deugdzaamheid van de onderdanen van Willem III tot voorbeeld te nemen zonder daar al te veel bij na te denken?

Het kàn haast niet waar zijn.

T.K.